

Sammendrag:

Økonomiske virkninger av reiseliv for Aust-Agder og Vest-Agder 2005

I denne rapporten beregnes de økonomiske ringvirkningene av reiseliv for Agderfylkene og regioner innen fylkene for 2005. Beregningene er gjort både på fylkesnivå og for definerte regioner innen hvert fylke. Oppdraget omfatter også analyser av økonomiske virkninger av hyttebygging. Disse presenteres i rapportens kapittel 5.

Økonomiske virkninger på fylkesnivå

Milliardomsetning og store overrislingseffekter

Turistenes konsum i Agderfylkene utgjorde i 2005 litt over 4 milliarder kroner, herav 1,47 milliarder i Aust-Agder og 2,57 milliarder i Vest-Agder.

Tabell 1 Turistkonsum fordelt på hovedgrupper av næringer. 2005. Millioner kroner og prosentandel

	Millioner kroner			Prosentandel		
	Agder	Aust-Agder	Vest-Agder	Agder	Aust-Agder	Vest-Agder
Varehandel	1133	508	624	28	34	24
Hotell og restaurant	1161	474	687	29	32	27
Transport	942	169	774	23	11	30
Annen privat tjenesteyting	804	322	482	20	22	19
Sum	4040	1473	2567	100	100	100

TØI rapport 867/2006

Salg til turister av andre produkter enn det reiselivsnæringene produserer, kalles ofte overrislingseffekt. Tabellen viser for eksempel at kjøp av varer i detaljhandel (varehandel, bensin, utstyr til hytter etc) utgjorde nesten like mye som omsetningen innen overnatting og servering, drøyt 1,1 milliarder kroner i Agder i 2005.

Kjøp av transporttjenester var den største posten i Vest-Agder. Dette henger sammen med at persontransport med ferge (Color Line) og fly (Kjevik) av personer som faller inn under definisjonen av turister (inkludert yrkesreisende) er med i regnestykket.

”Annen privat tjenesteyting” utgjorde ca 20 prosent av konsumet i begge fylker. Dette omfatter alle aktiviteter og opplevelser (inkludert museer, skiheiser,

Kristiansand Dyrepark med mer), reisebyrå- og utleietjenester, samt ordinære tjenester som post & tele, helsetjenester osv.

Turisme er mer enn hotell og camping

Omfanget og fordelingen av turistenes etterspørsel på ulike varer og tjenester (turistenes forbruksmønster) varierer med hvordan de overnatter. Det er viktig å være klar over at turister også omfatter blant annet hyttebrukere og besøkende hos slekt og venner.

Oppstillingen i tabell 2 viser at bruk av egne hytter og besøk hos slekt og venner er de viktigste reiselivsformene målt i antall overnattinger i begge fylker.

Tabell 2 Beregnet antall overnattinger 2005 etter type overnatting, nasjonalitet og fylke

	Aust-Agder		Vest-Agder		Agder samlet	
	1000 overn.	%-andel	1000 overn.	%-andel	1000 overn.	%-andel
Hotell	249	6	555	15	804	11
Hyttegrend	266	7	228	6	493	6
Camping	399	10	293	8	692	9
Slekt/venner	706	18	1163	31	1869	24
Annet/uoppgitt	238	6	232	6	470	6
Hytteformidling	172	4	178	5	350	5
Private hytter	1847	48	1120	30	2967	39
Totalt	3876	100	3769	100	7645	100
Herav nordmenn	3399	87	3284	87	6683	87
Herav utlendinger	477	13	485	13	963	13

TØI rapport 867/2006

I Aust-Agder er andelen overnattinger i private hytter 48 prosent, og 52 prosent dersom vi regner med hytter leid gjennom hytteformidling. I Vest-Agder er de tilsvarende tall lavere, henholdsvis 30 prosent og 35 prosent.

Besøk hos slekt og venner utgjør 31 prosent i Vest-Agder mot 18 prosent i Aust-Agder. Til sammen utgjør overnattinger i ikke-kommersielle overnattingskategorier 66 prosent i Aust-Agder og 61 prosent i Vest-Agder.

Strukturene innen kommersiell overnatting er klart forskjellig i de to fylkene. Hotellandelen er klart høyere i Vest-Agder (15 prosent) enn i Aust-Agder (6 prosent). Dette betyr at hotellovernattinger utgjør omtrent halvparten av de kommersielle overnattingene i Vest-Agder, men bare en firedel i Aust-Agder.

Camping utgjør 44 prosent av de kommersielle overnattingene i Aust-Agder og 27 prosent i Vest-Agder, mens hyttegrend-andelen er 29 prosent i Aust-Agder og 21 prosent i Vest-Agder.

I begge fylkene ble 87 prosent av alle overnattinger som kan klassifiseres som turisme foretatt av norske besøkende. Ser vi bort fra overnattinger i private hytter

(egne eller lånte), er andelen utlendinger om lag 23 prosent i Aust-Agder og 18 prosent i Vest-Agder.

Ulikheten i sammensetningen av overnattende turister fylkene i mellom vises også tydelig i tabell 3. I Aust-Agder er turistkonsumet jevnere fordelt på de ulike gjestekategoriene enn i Vest-Agder.

Tabell 3 Forbruk totalt etter fylke og overnattingsform. Alle turister. Millioner kroner og prosentfordeling. 2005.

	Millioner kroner			Prosentandel		
	Aust-Agder	Vest-Agder	Agder	Aust-Agder	Vest-Agder	Agder
Hotell i alt	300	670	970	20,7	36,7	29,6
Hyttegrennd	190	163	353	13,1	8,9	10,8
Camping	158	116	274	10,9	6,4	8,4
Slekt/venner	240	396	635	16,6	21,7	19,4
Annet/uoppgitt	81	79	160	5,6	4,3	4,9
Hytteformidling	123	127	251	8,5	7,0	7,7
Privat hytte	355	274	630	24,5	15,0	19,2
Sum	1448	1825	3273	100,0	100,0	100,0
Ikke fordelt ¹	25	743	768			
Totalsum	1473	2567	4040			

TØI rapport 867/2006

I Vest-Agder er det hotellgjestene som legger igjen mest penger, om lag 37 prosent mot knapt 21 prosent i Aust-Agder.

Besøkende på private hytter står for nesten 25 prosent av turistkonsumet i Aust-Agder, mot 15 prosent i Vest-Agder.

Direkte og indirekte virkninger på fylkesnivå

I Agderfylkene skapte et beregnet turistkonsum på netto 4 040 millioner kroner i 2005 direkte og indirekte produksjonsvirkninger på knapt 4 900 millioner kroner. Om lag 7350 personer sysselsettes som følge av turistenes etterspørsel og de produksjonsvirkningene dette skaper.

¹ Dette er omsetning som ikke lar seg fordele på overnattingskategorier. Beløpene gjelder skiheisomsetning, transporttjenester (Color Line og Kjevik lufthavn) til turister og omsetning i Kristiansand Dyrepark.

Tabell 4 Direkte og indirekte reiselivsrelatert etterspørsel, etter fylke. Overnattinger, produksjonsvirkninger og sysselsetting 2005.

	1000 overnattinger	Totalt turistkonsum mill. kroner	Direkte + indirekte produksjons virkninger mill. kr. ²	Antall direkte og indirekte sysselsatte	Multiplikator turistkonsum ³
Aust-Agder	3876	1473	1605	2585	0,32
Vest-Agder	3769	2567	3142	4650	0,41
Agder	7645	4040	4895	7348	0,41

TØI rapport 867/2006

For hver krone i turistkonsum skapes indirekte produksjonsvirkninger på 32 øre i Aust-Agder og 41 øre i Vest-Agder.

Økonomiske virkninger på regionnivå

Regionbegrepet

Det er definert fem hovedregioner, i tillegg er det gjort egne beregninger for Bykle kommune og for henholdsvis kystkommuner og innlandskommuner i Agder.

Arendal-regionen: Grimstad, Arendal, Froland, Risør, Tvedestrand, Gjerstad, Vegårshei og Åmli

Setesdal: Evje og Hornnes, Bykle, Valle og Bygland

(Bykle skal også behandles som egen region)

Mandal-regionen: Mandal, Lindesnes, Marnardal, Audnedal og Åseral

Region Lister: Flekkefjord, Farsund, Lyngdal, Sirdal, Kvinesdal og Hægebostad

Kristiansand-regionen: Kristiansand, Søgne, Vennesla, Songdalen (Vest-Agder), Lillesand, Birkenes og Iveland (Aust-Agder)

Regionene, slik de er definert av oppdragsgiver, er relativt ulike mht størrelse, folketall og næringsliv. Sammenlikning mellom regioner må ses i lys av hvordan regioninndelingen er foretatt.

Ulik overnattingsstruktur fra region til region

Det er ikke nødvendigvis noen direkte sammenheng mellom totalt antall overnattinger i en region og samlede økonomiske virkninger. Dette henger blant annet sammen med at forbruket per overnatting varierer mye fra overnattingsform til overnattingsform.

² Produksjonsverdien i varehandel er her regnet som bruttofortjenesten (er lik 31 % av omsetning eksklusive merverdiavgift).

³ Indirekte produksjonsvirkning per krone samlet turistomsetning ekskl. merverdiavgift.

Tabell 5 1000 overnattinger i Agder 2005 etter region. Prosentvis fordeling etter overnattingskategori og nasjonalitet.

	Bykle	Setesdal inkl. Hovden	Arendal	Kristiansand	Mandal	Lister	Kyst- kommuner	Innlands- kommuner
1000 overnattinger	487	1105	2091	2236	819	1395	4667	2978
Hotell	14	7	8	21	3	6	14	5
Hyttegjeng	20	13	3	7	8	4	6	7
Camping	5	9	9	11	8	7	10	7
Slekt/venner	1	4	28	37	20	17	32	13
Annet/uoppgitt	6	6	6	6	6	6	6	6
Hytteformidling	5	5	4	3	6	6	4	6
Egen/lånt hytte	49	55	43	14	47	54	28	56
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100
Herav nordmenn	81	85	90	85	87	90	87	88
Herav utlendinger	19	15	10	15	13	10	13	12

TØI rapport 867/2006

Hytteovernattinger er dominerende i de fleste regionene, med andeler på omkring 50-60 prosent av alle overnattinger (inkludert leide hytter). Unntaket er Kristiansandsregionen, hvor hytteovernattinger kun utgjør 17 prosent. Vi ser også et klart skille mellom kystkommuner (32 %) og innlandskommuner (62 %).

Det betyr ikke at det absolutt sett er færre hytteovernattinger i Kristiansandregionen og i kystkommunene generelt, men derimot at det er større innslag av kommersielle overnattingsformer og besøk hos slekt og venner. Dette har igjen å gjøre med at man finner byer og mer tettbefolkede områder i disse regionene.

Andelen utlendinger varierer mellom 10 og 20 prosent. Den er størst i Bykle og minst i Arendalsregionen og i region Lister.

Forskjeller mellom regioner skyldes imidlertid også at det er beregnet omsetning som ikke direkte henger sammen med overnattinger i regionen: Generelt er det slik at en del turistkonsum kan skje i en annen region enn der man overnatter, men i våre tall er det tatt med turistkonsum som ikke er direkte knyttet til overnattinger i bestemte regioner. Dette er i våre tall spesielt tydelig i Kristiansandsregionen. Her er totalomsetningen i Dyreparken, samt turistrelatert omsetning knyttet til Color Lines fergetrafikk og til lufttrafikken på Kjevik tatt med i tallene for reiselivskonsum i regionen.

Direkte og indirekte virkninger

Setesdal: Et samlet turistforbruk på 468 millioner kroner skapte direkte og indirekte produksjonsvirkninger på 437 millioner kroner i 2005 og sysselsatte 780 personer. De indirekte virkningene er relativt små, ca 17 øre per krone i turistkonsum. Bykle kommune står for om lag 55 prosent av turistomsetningen i regionen.

Tabell 6 Direkte og indirekte reiselivsrelatert etterspørsel, etter region. Overnattinger, produksjonsvirkninger og sysselsetting 2005.

	1000 overnattinger	Totalt turistkonsum mill. kroner	Direkte + indirekte produksjons- virkninger mill. kr. ⁴	Antall direkte og indirekte sysselsatte	Multiplikator turistkonsum ⁵
Setesdal inkl Hovden	1105	468	437	780	0,17
Arendal	2091	773	870	1362	0,37
Kristiansand	2236	1955	2683	3873	0,50
Mandal	819	303	310	548	0,28
Lister	1395	507	505	823	0,30
Bykle	487	261	-	-	-
Kystkommuner	4667	2930	-	-	-
Innlandskommuner	2978	1110	-	-	-

TØI rapport 867/2006

Arendalsregionen: Et samlet turistkonsum på 773 millioner kroner ga produksjonsvirkninger på 870 millioner kroner og sysselsatte ca 1360 personer. Hver krone i turistkonsum gir 37 øre i indirekte virkninger.

Kristiansandsregionen er i reiselivssammenheng den klart største i Agder, med nesten halvparten av turistomsetningen i Agder. Her må det legges til at 728 millioner kroner (av i alt 1 955 mill. kr.) er verdien av produksjonen av transporttjenester til turister (Color Line, Kjevik) i regionen, samt omsetningen i Kristiansand Dyrepark.

Et turistforbruk på nær 2 milliarder kroner gir produksjonsvirkninger på nesten 2,7 milliarder kroner og i underkant av 3 900 sysselsatte. De indirekte virkningene er relativt store. Regionen har et variert næringsliv, noe som innebærer at hver krone i turistkonsum genererer indirekte produksjon til en verdi av 50 øre.

Region Mandal er den regionen som har minst turistkonsum, i overkant av tre hundre millioner kroner i 2005. Verdien av produksjonsvirkningene er omtrent det samme, og om lag 550 personer var direkte eller indirekte sysselsatt som følge av turistenes forbruk.

Region Lister hadde i 2005 et turistforbruk på om lag 500 millioner kroner, og omtrent det samme i direkte og indirekte produksjonsverdi. Turistenes kjøp av varer og tjenester sysselsatte om lag 820 personer.

Økonomiske virkninger og sysselsetting er ikke beregnet for Bykle kommune og for kyst- og innlandskommuner.

⁴ Produksjonsverdien i varehandel er her regnet som bruttofortjenesten (er lik 31 % av omsetning eksklusive merverdiavgift).

⁵ Indirekte produksjonsvirkning per krone samlet turistomsetning ekskl. merverdiavgift.

Båtturisme

Det finnes lite datagrunnlag for å kunne beregne antall overnattinger og turistkonsum for denne kategorien av turister. Overnattingene skal i prinsippet være med i begrepet ”andre overnattinger” i vårt materiale, men er sannsynligvis underestimert. Noe grove beregninger av turistforbruk knyttet til opphold i gjestehavner gir et resultat på 65 millioner kroner til sammen i Agderfylkene. Her er ikke anløp og overnattinger i uthavner og hos slekt og venner tatt med.

I sørlandsbyene regnes fritidsbåttrafikken å være betydelig. Vårt anslag på 65 millioner kroner er sannsynligvis en del for lavt, uten at vi kan si noe mer konkret om dette.

Hytteturisme og hyttebygging

Tiltakende byggeboom i innlandet

Ved inngangen til 2006 var det registrert i alt om lag 31 800 fritidsboliger i Agder, herav ca 15 600 i Aust-Agder og knapt 16 200 i Vest-Agder. Fra 2000 til 2006 økte antall fritidsboliger med om lag 1 200 i Aust-Agder og 2 340 i Vest-Agder.

I hver region foreligger en rekke planer, som dersom de blir realisert, innebærer en økning av antall fritidshus med over 40 prosent i Agder. Dette er riktignok et relativt uoversiktlig felt, planene befinner seg på ulike stadier i den kommunale behandlingsprosessen og kan være ganske ulike med hensyn til hvor konkrete de er. Enkelte planer kan ha mer karakter av målsettinger, og tidshorisonen kan i praksis komme til å strekke seg over mer enn 10 år.. Hensikten med denne framstillingen er å gi et bilde av mulig vekst i antall fritidsboliger de nærmeste 10 år.

Tabell 7 Antallet fritidsboliger 1. januar 2006 og planlagt utbygging før 2015.

Region	Antall fritidsboliger per 1.1.06	Potensial 2015	%-vis vekst
Setesdal	5196	3400	65
Arendalregionen	7694	3300	43
Kristiansandregionen	6453	200	3
Region Mandal	4745	2200	46
Region Lister	7703	400	52
Agder totalt	31791	9500	41

TØI rapport 867/2006

I Setesdal omfatter planene en vekst på 65 prosent, mulig utbygging er konsentrert til Bykle og Valle (12-1300 i hver kommune) og Evje (700).

I Arendalsregionen gir potensialet en vekst på 43 prosent, her vil eventuell utbygging først og fremst komme i Åmli (2100).

I region Mandal vil hovedtyngden av en vekst på 46 prosent komme i Åseral kommune (2000).

I region Lister vil eventuell utbygging være konsentrert i Lyngdal (15-1600) og Sirdal (1500).

I Kristiansandsregionen ser framtidig utbygging ut til å bli nokså beskjedent ut fra dagens planer.

Hovedtyngden av utbyggingen vil altså eventuelt komme i innlandsområdene, først og fremst i Åmli og Setesdal i Aust-Agder, og i Åseral og Sirdal Vest-Agder. I kystområdene er det relativt beskjedent utbygging, først og fremst i Tvedestrand og Risør (ca 4-500 hytter i hver kommune). Mangel på arealer, spesielt på grunn av nasjonale og/eller lokale restriksjoner i kystsonerområdene, er en viktig begrensning her.

Det er planer om 15-1600 fritidsboliger i Lyngdal, som er regnet som kystkommunene i denne analysen. Vi kjenner imidlertid ikke fordelingen av planlagt utbygging på henholdsvis innlandsområder og kystområder i kommunen.

Hyttegjestene legger igjen relativt lite penger per døgn, men er mange

Hyttebesøkende står for om lag 39 prosent halvparten av alle overnattinger i Agderfylkene, men litt under 20 prosent av det totale turistkonsumet (eksklusive Color Lines produksjon til turister, dyreparken og skiheisomsetning i Sirdal og Bykle). Hyttegjestens konsum utgjorde 630 millioner kroner i 2005.

I tillegg kommer imidlertid det hytteeiere årlig bruker til oppgradering og vedlikehold, se neste avsnitt. For Agderfylkene samlet vil dette utgjøre omkring 325 millioner kroner i året.

Byggevirksomhet gir store lokale inntekter

De direkte økonomiske effektene lokalt og regionalt består av

- Fortjeneste ved opparbeidelse og salg (eventuelt feste) av tomter – grunneierne er nesten alltid lokale
- Fortjeneste for utbygger
- Etterspørsel etter varer og tjenester for oppsetting av hytter
- Vedlikehold og oppgradering av eksisterende hytter
- Bruksbetingede og faste utgifter lokalt/regionalt ved bruk av fritidshusene
- Økte kommunale skatter (eiendomsskatt, tilknytningsavgifter)

Vi har i denne analysen gjennomgått tilbudet av nye hytter i Agder sommeren 2006 (internett). Ut fra dette har vi stipulert gjennomsnittspris for en ny hytte i fjellet til 2,6 millioner kroner, en ny hytte ved sjøen er stipulert til 2,3 millioner kroner og en hytte i innlandet utenom fjellområdene er stipulert til 1,3 millioner

kroner. Dersom vi tar utgangspunkt i salg av 100 hytter av hver kategori, ser vi følgende sentrale økonomiske elementer:

Tabell 8. Økonomiske effekter av utbygging av 100 hytter av ulike kategorier. Millioner kroner.

	Fjellhytte	Hytte ved sjøen	Hytte i innlandet
Samlet salgssum	260 mill	230 mill	130 mill
Mva til staten	34 mill	29 mill	19 mill
Grunneierinntekt tomtosalg	50 mill	50 mill	20 mill
Fortjeneste utbygger	40 mill	35 mill	15 mill
Etterspørsel etter arbeidskraft og byggevarer	136 mill	116 mill	76 mill

TØI rapport 867/2006

Samlet for Agder representerer utbyggingspotensialet på 13 300 hytter en omsetningsverdi (i 2006-priser) på ca 27 milliarder kroner, eller 23,4 milliarder dersom vi trekker fra merverdiavgift på byggevarer og byggetjenester. Over en 10-årsperiode innebærer dette en netto omsetning på 2,34 milliarder kroner i året, dersom vi forutsetter en jevn utbygging. Omsetningen på 23,4 milliarder fordeler seg med 5,13 milliarder i tomtosalg, 3,9 milliarder i fortjeneste for utbyggere og nesten 14,4 milliarder i etterspørsel etter byggevarer og byggetjenester.

I tillegg kommer investeringer til oppgradering/utvidelser. Hytter i kystområdene, hvor tilgangen på nye tomter er svært liten, kan i mange tilfeller kan være gjenstand for betydelige ombyggingsarbeider. Vi har her regnet at 20 prosent av kysthyttene oppgraderes i løpet av en 10-årsperiode for 400 000 kroner hver, mens det for øvrige hytter i Agder regnes en årlig oppgraderingskostnad på 8000 kr per år i gjennomsnitt. Dette gir over en tiårsperiode 3,26 milliarder i etterspørsel etter byggevarer og håndverktjenester.

Vi har samlet disse beregningene i tabell 9.

Tabell 9 Beregnede verdier av bygging av nye hytter og oppgradering av eksisterende. Periode på 10 år. Millioner kroner.

	Setesdal	Arendal	Kristiansand	Mandal	Lister	Agder samlet
Omsetning salg av nye hytter	7020	5190	310	5445	9050	27015
Tomtesalg	1280	930	55	1045	1820	5130
Fortjeneste ved utbygging	1010	675	40	833	1355	3913
Etterspørsel etter varer og tjenester	3784	2868	172	2854	4700	14378
Omsetn ekskl. merverdiavgift	6074	4473	267	4732	7875	23421
Oppgradering av hytter ⁶	416	959	832	435	619	3261

TØI rapport 867/2006

⁶ Omfatter 20 prosent av hyttene i kystkommunene, 400 000 kr per hytte. For øvrige hytter er det lagt inn en årlig oppgraderingskostnad på 8000 kr per år.

Det må understrekes at disse tallene innebærer relativt stor grad av usikkerhet. De er beregnet på grunnlag av gjennomsnittspriser for et relativt lite utvalg av nye hytter, og det vil kunne være store variasjoner i for eksempel tomtsalgets andel av salgssummen for hyttene og i utbyggers fortjeneste. Dessuten er det svært usikkert hvor mye av dette som blir realisert.

Hensikten med oppstillingen er først og fremst å illustrere hvor store verdier det kan være snakk om i Agder og i de enkelte regioner.

Avslutning: Kort om vår måling av reiselivets økonomiske betydning

Direkte og indirekte virkninger

Utgangspunktet for beregningene av direkte og indirekte virkninger er den ”importerte etterspørsel” turister representerer i hver region.

Vi måler altså de direkte og indirekte økonomiske virkningene i hver region av at **turistene** kjøper varer og tjenester i disse områdene. Med turister mener vi her både personer på reise i ferie/fritidsøyemed og personer på reise i forbindelse med yrke (herunder kurs og konferanser).

De **direkte virkningene** er lik verdien av den produksjonen turistene innkjøper av varer og tjenester skaper i reiselivsnæringene og de andre næringene (for eksempel varehandel) som betjener turistene.

De **indirekte virkningene** oppstår ved at de foretakene som selger direkte til turistene, må ha underleveranser fra andre produsenter, og ved at turistenes kjøp av varer og tjenester skaper eierinntekter og lønnsinntekter i de berørte foretakene, som igjen brukes til vare- og tjenestekjøp (privat konsum). Hvor mye av underleveransene og bruken av lønns- og eierinntekter som skjer *innen* den regionen vi studerer, avhenger blant annet av hvor utviklet og differensiert tilbudet av varer og tjenester er innen regionen.

Datagrunnlag

Beregningene av turistenes forbruk tar utgangspunkt i siste års overnattingstall og utvalgsundersøkelser blant norske og utenlandske turister (forbruksundersøkelser, undersøkelser om reiseaktivitet, overnattingsmåter med mer), samt fylkesvise satellittregnskap for reiseliv.

Analysen er i prinsippet begrenset til overnattende turister. Omfang og effekter av dagsbesøk er vanskelige å måle, og er utelatt. Noe av dagsbesøkendes forbruk er imidlertid indirekte kommet med, ved at vi har regnet inn hele omsetningen i Kristiansand Dyrepark og ved skiheisanlegg i Sirdal.

For hytteturister er det gjort egne beregninger basert på tilgjengelig materiale om bruksomfang og forbruk av ulike varer og tjenester ved opphold på hytte.

For beregning av indirekte virkninger har vi anvendt den såkalte PANDA-modellen, som forenklet sagt viser hvordan økt etterspørsel etter bestemte varer og tjenester slår ut i produksjonen i hver enkelt næring.